

Конструювання тем інтегрованих літературних занять до курсу «Література (українська та зарубіжна)»

УДК 373.5.016:821.09(477+100)

<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.2.329669>

Актуальність. Світ єдиний і цілісний. Формування особистості людини має відбуватися в гармонії із собою та світом. Сприйняття навколишнього світу в людини відбувається цілісно. Вивчення предметів на фундаментальному рівні забезпечує ґрунтовність знань. Використання здобутих знань і навичок із різних предметів важливо адаптувати для розв'язання життєвих і професійних проблем. Не завжди це виходить у випускників. Поінформованість ще не є гарантією високого рівня адаптування й застосування своїх знань до виконання поставлених завдань і їх розв'язання. Сприятимуть покращенню ситуації інтегровані курси. МОН України планує введення інтегрованих курсів для базової середньої школи(освіти). Значна кількість їх упроваджуватиметься в старшій профільній школі. Нині важливо підтримати вчителів, зорієнтувати їх, якими засобами та ресурсами це здійснювати, які методики й технології забезпечуватимуть результат співпраці суб'єктів літературної освіти з використанням художніх творів української та зарубіжної літератур.

Мета статті: запропонувати моделі конструювання тем інтегрованих літературних занять за технологією проблемного навчання. **Завдання** передбачає розроблення алгоритму і типології та демонстрування моделі сконструйованих на засадах технології проблемного навчання тем літературних занять до інтегрованого курсу «Література (українська та зарубіжна), 8 клас» за редакцією Ольги Ніколенко.

Конструювання тем інтегрованих літературних занять за технологією проблемного навчання має здійснюватися цілісно, комплексно, із дотриманням складників технології (Шуляр В. І., 2024г). Важливо зберегти «чистоту» технології проблемного навчання із використанням інструментарію компетентнісних літературних вправ: запитань, завдань і задач.

Запропоновані теми до інтегрованого курсу «Література (українська і зарубіжна)» для 8 класу за редакцією доктора педагогічних наук, професорки Ольги Ніколенко. У цій статті подано лише теми інтегрованих занять. Повний виклад моделей інтегрованих занять представлено в новій практико-орієнтованій монографії автора «Компетентнісні літературні вправи». Книга містить набір моделей вивчення інтегрованих літературних тем із набором компетентнісних запитань, завдань і задач. Запропоновані літературні вправи вибудовані за авторською технологією кон-

Василь Шуляр,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, заслужений учитель України, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

струювання і з урахуванням технології проблемного навчання. Наразі наводимо приклади проблемного формулювання тем літературних занять.

Веди (огляд)

Хто ж вам повідав про те,
звідки взялися світи всі безкраї?
Адже пізніше, ніж тії світи,
всі боги народились.
Хто ж може відати,
звідки пішло все?
3 Pīrvedi

Ситуація припущення

Завдання: з'ясувати предмет розмови та проблему для дослідження.

Людство завжди намагалося все, що його оточує, пояснити. Свої думки і враження передавало з уст в уста. Найпоширенішими були пошуки відповідей на питання: як утворився світ? де взялася людина? звідки береться дощ / сніг / вітер? Свої пояснення давні люди обґрунтовували через символи та святості, вигаданих святих і богів. Кожна культура формувала свої тексти. У них відшукували істини, які передавали від покоління до покоління. Оформляли їх усно або/і письмово.

Тема за модельною програмою: Веди

Тема інтегрованого літературного заняття: Веди — книга знання, науковий трактат* чи/і мудрість народу?

Трактат (лат. *tractatus* «підданий розгляду») — літературний твір, переважно наукового чи релігійного характеру. Термін характеризує один із видів літературних форм (джерело: <https://cutt.ly/refWSrKF>).

Формування літературної компетентності* УЧ:

- 1. Читацька компетентність:** літературознавча:
— упізнавати, називати, відтворювати теоретико-літературні поняття.
- 2. Ціннісне ставлення:** розуміти роль читання художніх текстів для гармонійного розвитку і самовдосконалення.
- 3. Ціннісно-етична норма:** людські почуття.
- 4. Наскрізні вміння:** читати з розумінням:
— розв'язувати проблеми, що порушені в художньому творі.
- 5. Ключова компетентність:** культурна компетентність:
— наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу.

Продукт читацької діяльності: усна відповідь учнів-читачів; коментар до світлин.

Відгомін. Образні мотиви вед в українській ліриці. Леся Українка. «Гімн до ранньої зорі»

Люд арійський співом голосним
вітав кожную ранню зорю,
до сонця озивався щирою хвалою,
дівя природи південної
поймали його душу подивом,
але не гнітили страхом.
Він радів з свого життя,
він любив цілим серцем
свою розкішну матір-природу.
Леся Українка

Леся Українка, 1889 р.

Ситуація припущення

Завдання: з'ясувати предмет розмови та проблему для дослідження.

Вдивіться у фото Лесі Українки. Визначте її вік. Про що це говорить і чому саме це фото — 1889 року — вам демонструють? Так, саме в такому віці, у 18 років, молода поетеса написала для своєї молодшої сестри Ольги підручник «Стародавня історія східних народів». Чому саме цей підручник вона підготувала для своїх братів і сестер та і для всіх нас? У підручнику

вміщено ілюстративний матеріал і власні переклади гімнів із «Рігведи». Поетеса працювала не з оригіналами, а з французькими й німецькими перекладами. А безпосередньо із санскриту давньоіндійський твір переклав на початку XX століття Павло Ріттер — мовознавець, літературознавець і перекладач. Книга під назвою «Голоси Стародавньої Індії» вийшла друком лише в 1982 році. Про Павла Григоровича Ріттера ми говорили раніше. А що стане предметом сьогоднішньої розмови, маєте вирішити ви. Розгляньте візуалізовану портретну композицію ... Які будуть припущення?

Тема за модельною програмою: Леся Українка. «Гімни до ранньої зорі». Образи і мотиви Вед в українській ліриці

Тема інтегрованого літературного заняття: Боротьба життя і смерті, світла й темряви: від міфології до сучасної літератури, або Зоря надії від Індри сучасникам ...

Бог Індра

Іван Франко, Тарас Шевченко, Леся Українка

Формування літературної компетентності* УЧ:

- 1. Читацька компетентність:** літературознавча:
— сприймати й аналізувати художній твір у єдності змісту і форми, жанру і стилю.

Інтегроване навчання

2. Ціннісне ставлення: усвідомлювати цінність художньої літератури для формування естетичних смаків.

3. Ціннісно-етична норма: віра й надія.

4. Наскрізнi вміння: критично й системно мислити:

— логічно обґрунтовувати позицію як вияв власного ставлення до описаних подій, явищ і процесів.

5. Ключова компетентність: культурна компетентність:

— виявляти приховану й очевидну інформацію, задовану в текстах різних видів мистецтва.

Продукт читацької діяльності: усна відповідь учнів-читачів; коментар до світлин.

Біблія. Старий Завіт. Створення світу і людини

Йдемо у світ із Богом і до Бога,
Йдемо, щоб бути образом Його.
Григорій Сковорода

Біблія, або книги Святого Письма, Старого й Нового Завітів у перекладі українською мовою професора Івана Огієнка із мови давньоєврейської й грецької. Канонічна

Іван Огієнко

Ситуація припущення

Завдання: з'ясувати предмет розмови та проблему для дослідження

Микола Письменний, автор переказів, що вийшли під назвою «Біблійні історії», писав: «Той, хто не знає головних сюжетів Біблії, ніколи не зустрічався з розповідями про праведників і пророків, схожий на людину, позбавлену зору. Одна справа чути про сонце, зовсім інша — бачити сонячні промені».

Сподіваюся, що у ваших сім'ях / родинках є Книга Книг, або Святе Письмо, або як її ще називають, Біблія. Якщо ні, то, можливо, після наших розмов вам захочеться її мати в себе.

Тема за модельною програмою: Біблія (огляд). Старий Завіт. Створення світу та людини

Тема інтегрованого літературного заняття: Біблія у світі і моєму житті ...

Формування літературної компетентності* УЧ:

1. Читацька компетентність: літературознавча:

— пізнавати, називати, відтворювати теоретико-літературні поняття.

2. Ціннісне ставлення: усвідомлювати цінність художньої літератури для формування естетичних смаків.

3. Ціннісно-етична норма: людські почуття.

4. Наскрізнi вміння: критично й системно мислити: — формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати.

5. Ключова компетентність: культурна компетентність:

— виявляти приховану й очевидну інформацію, задовану в текстах різних видів мистецтва.

Продукт читацької діяльності: усна відповідь учнів-читачів; коментар до світлин.

Старий завіт. Каїн і Авель (Книга Буття, 4)

Хто ж ти такий?
Чи не марна була
наша рвучка,
самовіддана спроба?
Над крутизною
твого чола
Встала Свобода чи
Каїна злоба?
Микола Руденко, Правнукові

В ім'я ж чого ми мали бити в бубни й літаври?..
Чи в ім'я того, щоб нас уже остаточно,
доценту було задушено тоді, нас, українство,
того недодушеного Авеля, кров якого 250 літ вопіяла до
неба й до совісті всякого порядного,
не задурманеного цею кров'ю чоловіка?
Володимир Винниченко, Відродження нації

Ситуація припущення

Завдання: з'ясувати предмет розмови та проблему для дослідження.

Репродукція картини «Каїн і Авель», художник Тіціан Вечелліо

Людина створена була за подобою Божою. Вона наділена розумом та творчою енергією. Їй доступне все нове, і вона вміє створювати нове. Може ухвалювати рішення й обирати з-поміж доступних варіантів. Їй дано пізнання ...

Каїн був першою дитиною Адама та Єви, отже, першою людиною, яку не безпосередньо створив Бог, а яку народили люди. Його ім'я в перекладі з давньоєврейської означало «придбаний», «набутий», не даремно Єва казала про Каїна: «Придбала я людину від Господа!» (Бут. 4: 1). Каїн став першим землевласником, хліборобом. Авель був другою дитиною Адама і Єви, він випасав отари овець. Про яку пролиту кров говорить Володимир Винниченко, а Микола Руденко нагадує своїм правнукам про злобу? Що ж трапилося із персонажами притчі про Каїна й Авеля із Книги Буття? Маємо сьогодні розібратися.

Тема за модельною програмою: Каїн і Авель (Книга Буття, 4). Мойсей (Десять Божих Заповідей)

Тема інтегрованого літературного заняття: Каїн і Авель: загадки і невідповідності ...

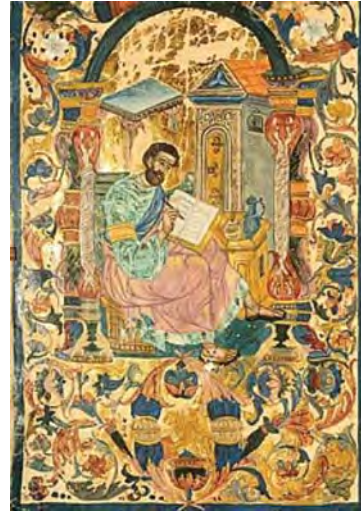
Формування літературної компетентності* УЧ:

- 1. Читацька компетентність: літературознавча:**
 - упізнавати, називати, відтворювати зміст притчі та теоретико-літературні поняття, здійснювати мовну реконструкцію тексту.
- 2. Ціннісне ставлення:**
 - усвідомлювати цінність художньої літератури для формування естетичних смаків.
- 3. Ціннісно-етична норма: щирість, любов / заздрість, озлобленість.**
- 4. Наскрізні вміння: критично й системно мислити:**
 - формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати.
- 5. Ключова компетентність: культурна компетентність:**
 - виявляти приховану й очевидну інформацію, закодовану в текстах різних видів мистецтва.

Продукт читацької діяльності: усна відповідь учнів-читачів; коментар до світлин.

Євангеліє (огляд). Проповідь на горі

У цьому темному світі вважай істинним лише духовне багатство, бо воно ніколи не знеціниться.
Омар Хаям

Ілюстрована сторінка з Холмського Євангелія XIII століття

Ситуація припущення

Завдання: з'ясувати предмет розмови та проблему для дослідження.

Розпочати нашу зустріч хочу фрагментом із роману польського письменника Генрика Сенкевича «Камо грядеши». «Камо грядеши» — Куди прямеш? А ви подумайте, яка фраза із цього тексту може бути формулою проблеми в контексті тлумачення Біблії, Євангелія і Нагорної проповіді, що їх будемо осмислювати упродовж заняття?

<...> Та найбільше здивування охопило молодика, коли старий почав навчати, що Бог є також вищим милосердям; отже, хто любить людей, той виконує найвищу його заповідь. Але не досить любити людей свого народу, позаяк Бог-людина пролив кров за всіх ..., і не досить тих любити, які нам роблять добро, бо Христос простив і юдеїв, які його видали на смерть, і солдатів римських, які його до хреста прибили, отже належить тим, які чинять нам кривди, не тільки прощати, але любити їх і платити добром за зло; і не досить любити добрих, а треба любити і злих, бо лише любов'ю можна з них вивести зло (с. 112, джерело: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=4045>).

Методичний коментар: із оголошеної теми за модельною програмою важливо учнів-читачів одразу ввести в проблемну ситуацію, саме вона буде «рухати» читацькі дії, роботу мозку і душі; один із таких прийомів — учні-читачі формулюють проблеми за художнім твором, який вивчатимуть, або/і іншим

Інтегроване навчання

текстом; головне наше завдання — навчити учнів читати — вчитуватися — вичитувати, по-друге, узгоджувати проблему з предметом розмови; пропонуємо декілька варіантів роботи із розлогим фрагментом і «вичитуванням» проблеми: 1) учитель озвучить увесь фрагмент, а учні-читачі зроблять вибір, 2) учні-читачі перечитають на екрані текст і зроблять спробу виокремити, 3) фрагмент роздрукований (уміщений у робочу картку читача / читачки, що роздають кожному / кожній для роботи), у якому школярі працюють з олівцем і виділяють можливі варіанти проблеми для обговорення.

Проблеми для обговорення: 1) Бог — найвище милосердя; 2) Любити людей — найвища місія Заповіді Бога; 3) Любити кривдників і платити добром за зло; 4) Не досить любити добрих, треба любити і злих; 5) Треба любити і злих, бо лише любов'ю можна з них вивести зло...

Quo vadis? — латинський вислів, що означає «Куди прямуєш?». Також поширений його переклад староцерковнослов'янською мовою — *Камо грядеши?* (Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/Quo_Vadis%3F)

Тема за модельною програмою: **Євангеліє. Проповідь на горі**

Тема інтегрованого літературного заняття: «... треба любити і злих, бо лише любов'ю можна з них вивести зло...». Осмислення істин «Проповіді на горі»

Формування літературної компетентності* УЧ:

1. Читацька компетентність: інтерпретаційна:

— обґрунтовувати власну позицію щодо прочитаного, зіставляючи з офіційними оцінками, твердженнями однокурсників.

2. Ціннісне ставлення:

— робити вибір духовно-моральних норм для формування себе як Я-особистість.

Карл Блох. Проповідь на горі

3. Ціннісно-етична норма: любов, благодать.

4. Наскрізнi вміння: критично й системно мислити:

— взаємодіяти під час спільної читацької діяльності для досягнення літературного продукту.

5. Ключова компетентність: культурна компетентність:

— виявляти приховану й очевидну інформацію закодовану в текстах різних видів мистецтва.

Продукт читацької діяльності: усна відповідь учнів-читачів; коментарі.

Висновок: запропоновані моделі формулювання тем інтегрованого літературного заняття в контексті технології проблемного навчання засвідчують свою продуктивність. Складниками проблемного формулювання теми інтегрованого літературного заняття є: 1) створення ситуації передбачення / прогнозування / припущення; 2) від вислову / ідеї / епіграфа до вичленення ключових слів / образів / концептів; 3) переформулювання назви змісту літературної теми за модельною програмою як проблеми / суперечності незакінченого твердження; 4) відбір складників літературної компетентності: читацької, ціннісного ставлення, ціннісно-етичної норми, наскрізного вміння, ключової компетентності; 5) виокремлення продукту читацької діяльності. Названі складники мають узгоджуватися зі сформульованою проблемою інтегрованого літературного заняття. Про ці складники автор докладно виписав у публікаціях (Шуляр В. І., 2024а,б,в). Перспективним є напрям розроблення цілісної системи проблемного формулювання тем до інтегрованого літературного курсу для 7—9 класів за модельною програмою під керівництвом Ольги Ніколенко та Василя Шуляра.

Список використаних джерел

1. Шуляр В. І. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») у 2-х частинах. Ч. 1 : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. — Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності МОІППО, 2024а. — 197 с. — (Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»).
2. Шуляр В. І. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») у 2-х частинах. Ч. 2 : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. — Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності МОІППО, 2024б. — 210 с. — (Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю»).
3. Шуляр В. І. Ноомодель інтелегентного читача. Серія «Методика літератури, умотивована любов'ю» : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. — Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності МОІППО, 2024в. — 202 с.
4. Шуляр В. І. Технологія проблемного навчання в системі компетентнісної літературної освіти // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». — 2024г. — Випуск 56. — 178 с. — С. 17—24.
5. Шуляр В. І. Ціннісно-етичні норми і ставлення в системі літературної освіти учнів-читачів Нової української школи (теоретико-методологічна візія). І частина : практико-орієнтована монографія / В. І. Шуляр. — Миколаїв : ОІППО, 2022. — 225 с.